

УДК 811.112

Ю. Бунтурі

старший викладач кафедри
інтелектуальних комп'ютерних
систем
Харківського політехнічного
інституту НТУ «ХПІ»

Т. Полянська

асистент кафедри
інтелектуальних комп'ютерних
систем
Харківського політехнічного
інституту НТУ «ХПІ»

С. Ніконов

старший викладач кафедри
інтелектуальних комп'ютерних
систем
Харківського політехнічного
інституту НТУ «ХПІ»

Н. Лутай

старший викладач кафедри
інтелектуальних комп'ютерних
систем
Харківського політехнічного
інституту НТУ «ХПІ»

ЗАПОЗИЧЕННЯ В СУЧАСНІЙ НІМЕЦЬКІЙ МОВІ

Плідна історія дослідження процесу запозичення як одного з найважливіших джерел збагачення словникового складу мови має низку здобутків у вітчизняних та зарубіжних наукових працях. Проте особливості запозичень у сучасній німецькій мові з огляду на сфери та новітні тенденції в царині пропонованої проблематики позиціонуються перспективним об'єктом наукового пошуку. Актуальність дослідження визначається зростаючим інтересом мовознавців до досліджень, присвячених інтернаціональному аспекту значення лексичних одиниць. Об'єктом пропонованого дослідження є лексичні одиниці, які розширюють словниковий склад німецької мови шляхом запозичення з різних мов. Предмет пропонованого наукового пошуку полягає у дослідженні основних сучасних тенденцій у межах досліджуваної проблематики та огляді найбільш поширених сфер, в яких процес запозичення здійснюється найбільш інтенсивно.

У численних здобутках дослідників Ш. Баллі, Р. Будагова, В. Гака, Г. Дружина, Л. Єфремова, В. Кьонінга, О. Мороховського, М. Степанова, Р. Теллінга, А. Бауманна, Г. Глюка, Т. Гостюк, Р. Келлера, С. Мангушева, П. Полєнца широким спектром відзначаються дослідження причин запозичень.

Метою цієї статті є аналіз процесу запозичення та визначення їх ролі в сучасній німецькій мові.

Варто розпочати з того, що аналіз конкретного мовного матеріалу демонструє беззаперечний факт – стійкість та високу частотність використання експлікують ті іншомовні лексеми, які запозичуються в мову разом з новими поняттями [1, с. 301]. У такому контексті зауважуються переважно ті випадки, в яких один з народів перебуває на вищому ступені економічного розвитку, технічного процесу чи рівня культури. Саме таким чином можна пояснити ранні лексичні запозичення з латинської мови, що відносяться до першого століття нашої ери, коли германці познайомилися з більш високою технікою будівництва у римлян та предметами, що не були відомими в побуті та життєдіяльності германців. Як результат ці лексеми міцно інтегрувалися в словниковий склад німецької мови. Це загальновідомі слова, запозичені з латинської мови, напр.: *Mauer* (murus), *Ziegel* (tegula), *Kalk* (calcem), *Pforte* (porta), *Fenster* (fenestra), *Keller* (cellarium), *Straße* (strata), *Meile* (milia), *Wall* (vallum), *Küche* (coquina), *Kessel* (catinus), *Wein* (vinum), *Kohl* (caulis), *Kirsche* (ceresia), *Pfeffer* (piper) тощо [3, с. 43–45].

Розвідки процесу запозичення у діахронії демонструють також аналогічну картину численних запозичень з латинської та частково грецької мов, що прийшли в німецьку мову в основному протягом VII – XI століть у зв'язку з прийняттям християнства і розвитком клерикальної та світської освіти. Наприклад: *Kirche* (грецьк. Κυριακή), *Bischof* (грецьк. Episcopos), *Engel* (грецьк. Άγγελος), *Teufel* (грецьк. Diabolos), *Kloster* (claustrum), *Mönch* (monachus), *Note* (nota) тощо [3, с. 46].

Якщо ж розглянути більш пізні періоди лексичних запозичень, то вплив, наприклад, Французької буржуазної революції кінця XVIII століття позначився на тому, що в німецьку мову були запозичені і вкоренилися в ній багато слів, які отримали інтернаціональне поширення: *liberal*, *Reaktion*, *Propaganda*, *Komitee*, *Emigrant*, *Monarchist* тощо.

Значними стають до кінця XVIII та в XIX столітті лексичні запозичення з англійської мови у зв'язку з тим, що до цього часу все більше відчувається вплив Англії, провідної колоніальної держави, країни передової промисло-

вої техніки. Так, з області техніки запозичуються слова: *Mulemaschine, Ventilator, Koks, Patent, patentieren* та ін.; зі сфери фінансових і торгових взаємин: *Scheck, Banknote, Budget, Export, Import*; зі сфери політичного життя і зовнішньої політики: *Koalition, Kolonisation, Meeting, Opposition, Parlamentarier*; з побуту та інших сфер: *Beefsteak, Roastbeef, Plaid, Brandy, Pony, boxen, Klub* тощо.

Численні французькі запозичення, за словами М.Д. Степанової, на які була багатою мова середньоніжньонімецької лицарської поезії, майже не залишили слідів у словниковому складі німецької мови. Асимілювалися й залишилися в мові лише поодинокі слова, що виражають загальні поняття, наприклад, *tanzen, fein*, водночас маса галліцизмів, що є позначеннями лицарських звичаїв, предметів лицарського одягу, побуту тощо, безслідно зникли з мови зі зникненням лицарського стану [3, с. 47].

Від виду запозичення, коли разом зі словом запозичується й поняття, відрізняються запозичення, де в національну мову входить лише іншомовна оболонка, водночас поняття, яке таким чином виражається, вже існує в національній мові. У цьому контексті корисною буде історична довідка про масові лексичні запозичення в XVII столітті в період, який називається істориками *Alamodezeit*, тобто періодом моди на все іноземне, насамперед французьке. Цей період демонструє тенденцію лексичних запозичень із французької мови, які пропонувалися як дублети до німецьких лексем [5, с. 254].

Так, форми звертання в цей період були виключно французькими, наприклад, *Madame, Monsieur*; французькі слова запозичуються для позначення імен спорідненості. Замість німецьких *Vater, Mutter, Oheim, Muhme, Vetter, Base* вживаються французькі *Papa, Mama, Onkel, Tante, Cousin, Cousine*. Замість таких загальноживаних німецьких слів, як *Vergnügen, schmeicheln, liebkosen*, вживаються французькі *Präsier, karessieren* тощо.

Під час цього дослідження варто згадати також тенденцію, яку спостерігаємо в мові колишньої ФРН, де умови сприяли тому, що в німецьку мову проникла велика кількість англійських і американських слів, особливо американізмів [2, с. 123]: *okey* (= *alles in Ordnung, geht in Ordnung*), *job* (= *Arbeit, Stelle*), *boss* (= *Chef, Besitzer, Wirt*), *shop* (= *Laden*), *boom* (= *Konjunktur*), *cartoon* (= *Karikatur*), *kill* (= *ermorden, töten*) тощо.

Підсумовуючи вищезгадане, зазначаємо, що всі лексичні запозичення можуть бути двох видів. Перший вид має місце у тому разі, коли іншомовні слова запозичуються в тій мовній оболонці, в якій вони існують у своїй рідній мові. Наприклад: нім.: *rar* (франц. *rare*), нім.: *Onkel* (франц. *oncle*) тощо. Мовна оболонка запозиченого слова може надалі асимілюватися стосовно звукового строю національної мови. Ступінь асиміляції при цьому залежить від шляху запозичення. Так, найдавніші запозичення були сприйняті через усне спілкування, тому вони показують повну асиміляцію їх фонетичної і граматичної форм [1, с. 300–301].

Такими, наприклад, є слова: *Kohl* (лат. *caulis*), *Straße* (лат. *strata*), *Tisch* (лат. *diskus*), *Tafel* (лат. *tabula*), *Grenze* (слав. *межа*) тощо. Запозичення пізніших періодів (XVI – XX ст.) відбувалися в основному письмовим шляхом через художню та наукову літературу. Останнє є особливо характерним для термінологічної лексики. Такий шлях запозичення, на нашу думку, веде до більшого збереження форми запозичених слів, отже, лише до часткової асиміляції їх звукової оболонки. Другий вид лексичних запозичень полягає в тому, що запозичуване слово перекладається на відповідний знак. Таким чином, запозичується у такому разі не звукова оболонка слова, а його морфологічна структура й семантична вмотивованість, що передаються засобами сприймаючої мови. Такий вид запозичень носить назву «калька» та позначається термінами *Übersetzungslehnwort* або *Lehnübersetzung*.

Проблемі класифікації словникового складу німецької мови з точки зору його походження, як і проблемі класифікації запозичених слів, у навчальній і науковій літературі відводиться значне місце. Причиною цього є неспроможність традиційної уніфікованої класифікації запозичених слів у німецькій лінгвістиці. У вітчизняній германістиці є також інша класифікація, що враховує не тільки роль запозиченої лексики у словниковому складі німецької мови, але й ступінь асиміляції форми запозичених слів. На відміну від повністю асимільованих слів типу *Mauer, Fenster*, слова типу *Produktion* відносяться до іншомовних слів. Відповідно до цієї класифікації іншомовні слова в німецькій мові поділяються на три групи [5, с. 743]:

- інтернаціональні слова;
- загальноживана іншомовна лексика;
- маловживана іншомовна лексика.

Найбільш значну й важливу частину іншомовних слів становить інтернаціональна лексика, яка в семантичному плані являє собою суспільно-політичні та науково-технічні терміни. Характерною ознакою інтернаціональних слів є їх словотворча продуктивність.

До загальноживаної іншомовної лексики у цій класифікації відносяться слова, які за ступенем формальної класифікації наближаються до інтернаціональних. Кількість цих слів відносно невелика. Слів термінологічного характеру в цій лексичній групі значно менше, ніж у групі інтернаціональної лексики. Переважають у цій групі словникові одиниці, що відносяться до різних сфер побуту. Характерним для таких слів з нейтральним стилістичним забарвленням є відсутність у німецькій мові рівнозначних їм синонімів. Третя група в класифікації – маловживана іншомовна лексика – цілком збігається з групою іншомовних слів [4, с. 456–457].

Таким чином, кожна з двох класифікацій запозичених слів ставить своєю метою показати життя запозиченої лексики в сучасній німецькій мові. На нашу думку, друга класифікація більш чітко відображає функціонування іншомовної лексики в складі національної мови.

Серед основних причин запозичень лексем з інших мов вбачаємо також такі:

1) «закон мовної економії», коли в когнітивно-дискурсивній діяльності мовці запозичують такі експресивно-образні одиниці, які здатні найбільш влучно та ефективно замінювати цілі тексти, лаконічно передавати се-

мантику події: *Grand Opening, Kick-off, Bredouille (Mit deiner Frage hast du mich aber ganz schön in die Bredouille gebracht)* [3, с. 50–52];

2) дія в мові закону єдності та боротьби протилежностей. З одного боку, тенденція до узагальнення та синкретизму (неподільності) – рудименти міфологічної свідомості. Це дає змогу іншомовній лексемі або вислову презентувати денотативну ситуацію як гештальт з усіма його атрибутами і функціями, включаючи також і його номінацію. З іншого боку, прагнення до семіозису знаків непрямо-похідної номінації для вираження суб'єктивних, дискурсивно зумовлених смислів: *Je suis Charlie – wir schaffen das; de ne supporte pas les Bleus – ich unterstütze die französische Nationalmannschaft nicht* (в цьому виразі йдеться аж ніяк не про національну французьку збірну, а про синці та інші прояви фізичного насилля стосовно жінок та дітей) [4, с. 52–54];

3) потреба в нових емоційно-експресивних позначеннях уже відомих явищ об'єктивної дійсності: *Glamourladu, Thron (Sessel oder Sofa zu Hause im alltäglichen Leben), Darknet (dunkles Treiben)* usw [4, с. 56–58];

4) лексеми запозичуються для назв реалій та понять, яких раніше не існувало в житті народу: *das Handy* (нім. пропонує лексему *das Händi*); *Bluetooth* (досл. перекл. англ. мовою – блакитний зуб) [4, с. 58–61].

Під час пропонованого наукового пошуку було здійснено спробу виділення популярних сфер, в яких процес запозичення іншомовної лексики відбувається інтенсивно та характеризується підвищеним інтересом у носіїв німецької мови (ми не претендуємо на завершеність цього переліку):

1. Соціосфера: *der Analytiker (аналітик), der Programmierer (програміст), der Manager, der Leader; der Coach (консультант), der Casanova (казанова), der Macho (мачо), der Womaniser (вуменайзер), der Ladykiller (ледікілер), das Businesslady (бізнес-леді), das Primelady (прайм-леді)*;

1.1. Медіасфера: *“Quiz-Show”, “Deal or No Deal (Liebesshow)”, “Hessens härteste Karaoke-show”, “Boxen live im Zweiten”, “Fashion”, der Krimi (детектив)*;

2. Техносфера: (або предметна сфера): *das Floppy (дискета), die Ceranplatte (панель зі склакераміки), die Chips (чіпи)*;

3. Біосфера: *der Parmesanregen (пармезановий дощ)*;

4. Антропосфера: *das Beckgeschwür* (досл. пухлина від пива марки “Becks”), *der Gössermuskel* (досл. м'яз від пива марки “Gösser”);

5. Сфера абстрактних понять: *die Liebe-pragma, die Liebe-mania* (кохання-прагма (раціональні відносини), кохання-манія).

Ці сфери було виокремлено на матеріалі огляду сучасних лексикографічних джерел та відповідної фахової літератури.

Підсумовуючи результати пропонованого дослідження, варто зауважити, що ця стаття має оглядовий характер та пропонує подальші вектори наукового пошуку, які спрямовані на дослідження запозиченої лексики на матеріалі певного конкретного дискурсивного матеріалу. Перспективним вважаємо також подальше вивчення пропонованих у дослідженні сфер, в яких найбільшою частотністю та популярністю характеризуються запозичені лексичні одиниці.

Література:

1. Лутай Н.В., Бесараб, Т.П., Коновалова В.Б. Письмові навички при вивченні англійської мови як іноземної. Теоретичні перспективи. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Філологічна. 2015. Вип. 53. С. 300–303.
2. Лутай Н.В., Бесараб Т.П. Творчі завдання на заняттях з вивчення англійської мови. МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ: МОВА – КУЛЬТУРА – ОСОБИСТІТЬ: матеріали ІХ міжнар. наук.-практ. конф. (Острого, 7–8 квітня 2016 р.). Острог, 2016. С.203–206.
3. Burger H. Sprache der Massenmedien. Berlin; New York: Walter de Gruyter 1990. P. 41–62.
4. Duden in zwölf Bänden. Das Herkunftswörterbuch. Etymologie der deutschen Sprache. 4., neubearbeitete Auflage. Dudenverlag. Mannheim; Leipzig; Wien; Zürich. 2007. B. 7. 969 p.
5. Duden: Auf gut Deutsch. Rechtschreibung, Grammatik und Wortwahl einfach erklärt 2018. Mit Übungen. Dudenverlag – Dortmund; Leipzig; Wien; Zürich. 2017. 969 p.

Анотація

Ю. БУНТУРИ, Т. ПОЛЯНСЬКА, С. НІКОНОРОВ, Н. ЛУТАЙ. ЗАПОЗИЧЕННЯ В СУЧАСНІЙ НІМЕЦЬКІЙ МОВІ

У статті пропонується аналіз процесу запозичення з метою визначення його ролі в сучасній німецькій мові. Аналіз конкретного мовного матеріалу демонструє стійкість та високу частотність використання іншомовної лексики, яка запозичується в мову разом із новими поняттями. Результатами цього наукового пошуку є опис мовних тенденцій у секторі досліджуваної проблематики у фокусі діахронічного ракурсу. Здійснюється опис основних причин запозичень лексем з інших мов та описуються популярні сфери, в яких процес запозичення іншомовної лексики відбувається інтенсивно та характеризується підвищеним інтересом у носіїв німецької мови.

Ключові слова: запозичення, іншомовна лексика, національна мова, сфера запозичення.

Аннотация

**Ю. БУНТУРИ, Т. ПОЛЯНСКАЯ, С. НИКОНОРОВ, Н. ЛУТАЙ. ЗАИМСТВОВАНИЯ
В СОВРЕМЕННОМ НЕМЕЦКОМ ЯЗЫКЕ**

В статье предлагается анализ процесса заимствования с целью определения его роли в современном немецком языке. Анализ конкретного языкового материала демонстрирует устойчивость и высокую частотность использования иноязычной лексики, что заимствуется в язык вместе с новыми понятиями. Результатом данного научного поиска является описание языковых тенденций в секторе исследованной проблематики в фокусе диахронического ракурса. Осуществляется описание основных причин заимствований лексем из других языков, описываются популярные сферы, в которых процесс заимствования иноязычной лексики происходит интенсивно и характеризуется повышенным интересом у носителей немецкого языка.

Ключевые слова: заимствования, иноязычная лексика, национальный язык, сфера заимствования.

Summary

**Y. BUNTURI, T. POLYANSKA, S. NIKONOROV, N. LUTAY. BORROWINGS
IN MODERN GERMAN LANGUAGE**

The research paper suggests an analysis of the borrowing process in order to determine its role in modern German language. The analysis of a specific linguistic material demonstrates the stability and high frequency of using foreign language vocabulary, which is borrowed into the language together with new concepts. The result of this research is a description of the language trends in the sector of the studied problem range in the focus of the perspective diachrony. The main reasons for borrowing lexemes from other languages are described, and popular areas are studied, in which the process of borrowing foreign language vocabulary takes place intensively and is characterized by increased interest of the native speakers of German.

Key words: borrowing, foreign language vocabulary, national language, sphere of borrowing.